

“Positieve impact watermolens in Noord-Brabant behouden!”

‘Een kralensnoer van ruim 30 bestaande en verdwenen watermolens in het stroomgebied van de Dommel’, luidt het bijschrift van een kaart uit het eindrapport van de Pilot Watermolenlandschappen in Het Groene Woud. Eind juli werd dit rapport officieel gepresenteerd. De benaming van de pilot, uitgevoerd in opdracht van de Molenstichting Noord-Brabant, geeft al aan dat het hier naast de molen zelf vooral gaat over de bescherming van de - vaak uitgestrekte - gebieden in de omgeving van de watermolens in Noord-Brabant. Waarom is dat zo belangrijk en wat is het doel van de pilot? Een gesprek met vier nauw betrokkenen.

TEKST: ED VAN GERVEN - FOTOGRAFIE: WIM GIEBELS

Vlnr. Joseph Vos, bestuurslid Molenstichting Noord-Brabant, en drie leden van het pilot-projectteam Riet Meijer, Gerard Sturkenboom en Ernst Thoolen.

“De aanwezigheid van watermolens heeft enorm veel positieve impact gehad”

Alleen al de omschrijving ‘kralensnoer van watermolens’, die in het rapport wordt gebruikt, zegt veel over de grote rol van deze werktuigen en hun omgeving in Het Groene Woud. En ook al zijn er vele molens verdwenen, de watermolenlandschappen zijn ook anno 2019 en in de toekomst belangrijk om te behouden. Waarom? “De aanwezigheid van watermolens heeft op vele terreinen, zoals waterbeheer, duurzame

energie, de flora en fauna en in een later stadium de recreatie enorm veel positieve impact gehad. Die mag niet verloren gaan. Daarom moet er rekening mee worden gehouden bij met name het erfgoed- en omgevingsbeleid in deze provincie”, zeggen Joseph Vos, bestuurslid van de Molenstichting Noord-Brabant, en drie leden van het projectteam van de pilot, Riet Meijer en Ernst Thoolen, molenaars/bewoners van de Hooydonkse Watermolen in Nederwetten en ervaren (wind(!)) molenaar, tevens voorzitter van de Adviesraad van de Molenstichting Noord-Brabant, Gerard Sturkenboom.

Zij zijn graag bereid het belang van de pilot toe te lichten. Sterker nog, in de prachtig gelegen Hooydonkse Watermolen, trekt het gedreven viertal ‘de

sluizen open’ waarna een stortvloed aan informatie, argumenten, drijfveren, en vervolgstappen de molen binnen stroomt.

INVLOED

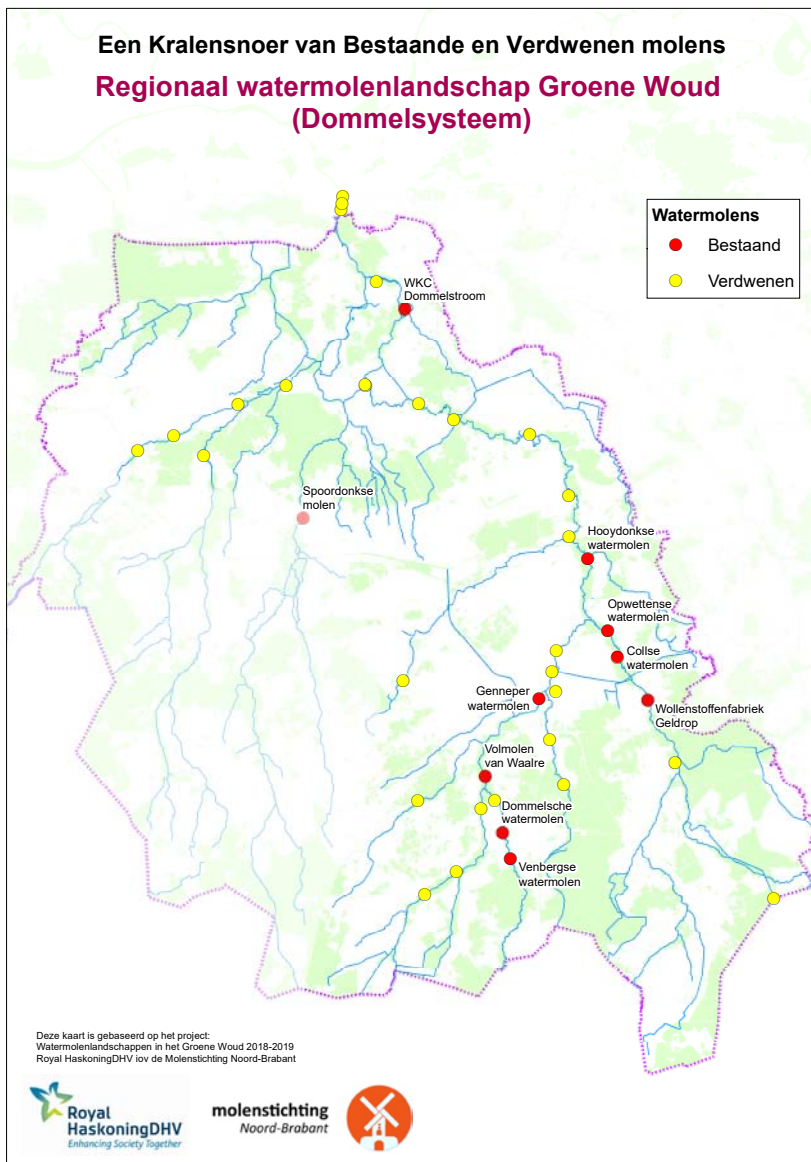
Eerst een stukje geschiedenis. Ooit hebben er 83 watermolens in Noord-Brabant gestaan (bron: Van Halder: *Watermolens in Noord-Brabant*). Daarvan zijn er nu nog 12 over. Deze bestaande molens, maar ook de verdwenen exemplaren hebben door de eeuwen heen veel invloed gehad op het landschap van de provincie. En die is ook vandaag de dag goed zichtbaar. Op zichzelf is dat logisch. De omgeving van de watermolen was (en is) immers van groot belang voor het functioneren van de molen. Daarom werden zij ook gebouwd op gunstige plekken langs een rivier of beek om door opstuwing zoveel mogelijk energie uit de stroming te halen. Hoogteverschillen en breedte van de stroom speelden - onder meer - hierbij een grote rol.

Waaruit die beïnvloeding van het landschap bestaat wordt duidelijk door onderstaande passage uit het eindrapport:

Het opstuwen van water in de beek beïnvloedde echter ook het grondwaterpeil en het peil van het oppervlaktewater op de beekdalvalkte bovenstrooms van de molenstuwen.

Overstromingszones boden eeuwenlang ruimte voor waterberging, zorgden zo voor een natuurlijke (lichte) bemesting van de beemden. Ze fungeerden echter tevens als migratie- en leefgebied voor tal van planten- en diersoorten waaronder zelfs beekvissen. Die gebruikten de overstromingsvlakten behalve als migratieroute ook wel als voortplanting- en opgroeigebied. Veel op het eerste gezicht ‘natuurlijke’ landschappen zijn uiteindelijk specifiek gevormd door de eeuwenlange aanwezigheid van watermolens of wel het zogenaamde watermolenlandschap. Daarmee is het evident dat watermolens vanouds een sterke link hebben met waterbeheer.

Het ‘kralensnoer’ van bestaande en verdwenen watermolens in Het Groene Woud. (Afb. Royal HaskoningDHV (i.o.v. Molenstichting Noord-Brabant).

Riet Meijer: "... watermolen uit de museale sfeer ..."

Joseph Vos: "... trots op het rapport ..."

Ernst Thoolen: "... watermolenlandschap in evenwicht houden ..."

Gerard Sturkenboom: "... 'Kinderdijk' van het watermolenlandschap ..."

Ernst: "Veel mensen realiseren zich dat niet, maar doordat het waterval in Noord-Brabant, vergeleken met dat in Limburg, vrij gering is, ik schat zo'n 60 meter, is het gebied dat wordt beïnvloed door de molen veel uitgestreker." Riet vult hem aan: "Bij onze molen is dat maar liefst tweeënzeventig hectare."

Ernst geeft een voorbeeld van een bedreiging van het watermolenlandschap. "Het watermolenlandschap is altijd in evenwicht geweest, maar in de loop der jaren zie je door ingrepen van de mens, bijvoorbeeld door woningbouw en de laatste jaren aanleg van zonnepanelenweiden dat er een onbalans ontstaat in het ecosysteem. Je ziet steeds vaker vergeelde velden door verdroging". Hij is ervan overtuigd dat juist ook door het beschermen van de watermolen-

landschappen deze ontwikkeling kan worden tegengegaan.

INITIATIEF

Riet liep al lange tijd met het idee rond om aandacht te vragen voor het watermolenlandschap. Als lid van de adviesraad van de Molenstichting Noord-Brabant, kaartte zij dit aan. De raad nam haar wensen over en legde deze vervolgens voor aan het bestuur. Bestuurslid Joseph Vos, als voormalig dijkgraaf een kenner van de waterhuishouding in de provincie: "Het bestuur reageerde positief, maar zette wel vraagtekens achter de haalbaarheid, praktisch en financieel. De bal werd daarom weer bij Riet neergelegd om dat te onderzoeken." Zij ging vervolgens aan de slag en maakte gebruik van de vele contacten in onder meer de erfgoed- en natuurbeschermingswereld

om met een voorstel voor een onderzoek te komen. Dat werd uiteindelijk de pilot. Als gebied voor de pilot werd gekozen voor Het Groene Woud, een vrij 'dichtbevolkt' watermolengebied in het stroomgebied van de Dommel, in de driehoek globaal gelegen tussen Eindhoven, Tilburg en Den Bosch. Er werd samenwerking gezocht met het Streekhuis Het Groene Woud, dat tevens mede-initiatiefnemer werd. Voor de uitvoering werden ingeschakeld Akke de Vries van De Waterfabriek, Hans de Mars van Royal Haskoning, Hans Bleumink van Bureau Overland en het echtpaar John en Tiny Vermeer van Vermeer Duurzame Diensten. Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Provincie, Waterschap De Dommel en diverse (grote) gemeenten in het werkgebied leverden een inhoudelijke en/of financiële bijdrage.

FIETSVAKANTIE

In deze fase kwam ook Gerard Sturkenboom in beeld. Riet en Ernst gingen namelijk een al lang geplande fietsvakantie van een jaar maken naar de andere kant van de wereld. Riet vroeg aan hem of hij het project voor die periode wilde over- cq. waarnemen. "Ik was met pensioen en ik had wel wat tijd. Het zou volgens Riet ongeveer één à twee uur werk per week zijn. Dat moet wel kunnen, dacht ikEh, het is wel wat meer geworden", lacht hij. "Ik ben er ingedoken en mede door de bevologenheid en energie van de onderzoekers raakte ik ook steeds enthousiaster."

WATERMOLENPASPOORT EN QUICKSCAN

Een belangrijk middel dat bij de pilot is ingezet om de grote betekenis van de vijf bestaande watermolens in Het Groene Woud te onderbouwen, is het zogenaamde watermolenpaspoort. Hierin worden door gespecialiseerde onderzoekers per molen het molencomplex, het watermolenlandschap en de technische aspecten onderzocht, beschreven en beoordeeld. Doel is om de betekenis van deze watermolens en hun landschap voor het behoud en ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden aan te tonen. Het gebruik van deze molens bij ruimtelijke ontwikkelingen en in het waterbeheer is volgens het viertal belangrijk.

Eindhoven, Collse watermolen

Eindhoven, Genneper Watermolen

Met een paspoort kan bijvoorbeeld mede worden aangetoond dat er in het landschap bij een bepaalde molen nieuwe beplanting dient te komen. Daarnaast is een zogenaamde quickscan uitgevoerd op 17 locaties van verdwenen molens. Dit onderzoek heeft, kort gezegd, als doel geschikte locaties te vinden die kansrijk zijn voor ruimtelijke ontwikkelingen rondom het waterbeheer, de bestrijding van verdroging en energieopwekking.

Valkenswaard, Venbergse Watermolen
(Foto: Hans De Kroon)

Nuenen, Opwettense Watermolen
(Foto: Gerard Sturkenboom)

WAT NU?

Het eindrapport ligt er. Hoe nu verder? Het viertal heeft geconstateerd dat het initiatief perfect in de huidige tijdgeest past. Duurzaamheid, het klimaat, het streven naar een leefbare omgeving, milieuvriendelijke energieopwekking, zijn thema's die volop in de belangstelling staan. En het rapport haakt daarop in. De Provincie staat er open voor: een verkennend vervolgesprek zit in de pen. Ook zijn er al serieuze contacten met diverse gemeenten. De gemeente Eindhoven heeft de Molenstichting Noord-Brabant zelfs al uitgenodigd om 'eens langs te komen en verder te praten' over een landschappelijke ver-

sterking van de Genneperparken en de betekenis van de Genneper Watermolens hierin. De pilot heeft ook al geleid tot concrete beplantingsplannen bij de Venbergse Watermolen en de Opwettense Watermolen.

Er zijn nog meer partijen die langs zij kunnen worden getrokken. Vanzelfsprekend organisaties die actief zijn op het terrein van natuurbescherming, maar ook bijvoorbeeld de stichting Van Gogh Nationaal Park in oprichting. Van Gogh heeft immers diverse watermolens langs de Dommel geschilderd. Een dwarsverband op recreatief terrein ligt hier voor de hand.

WINST

Op de vraag wat de belangrijkste winst is van het project antwoorden Riet en Ernst: "We hebben aangetoond dat de watermolen geen gebouw 'onder een stolp' moet zijn. Die tijd is echt voorbij. De molen met zijn omgeving is een levend systeem. Dit rapport geeft duidelijk aan dat de molen een belangrijke rol had én heeft op zoveel gebieden: cultuur-historisch, ecologisch, water- en

landschapsbeheer, enzovoort. Het is goed dat de molen uit de museale sfeer wordt getrokken."

'Eerst zien, dan geloven' was de eerste gedachte van Joseph Vos bij het begin van dit proces. "Nu ben ik, en met mij de Molenstichting Noord-Brabant, trots op het resultaat dat hier nu op tafel ligt. Er ligt een goed fundament voor de bescherming van de watermolenlandschappen, nu en in de toekomst."

COMMUNICATIEPLAN

Er moet nog veel gebeuren. Ook zijn zij zich ervan bewust dat het draagvlak onder de Brabantse bevolking moet toenemen, wil je op termijn ook politiek iets bereiken. Joseph: "We gaan dan ook een communicatieplan maken." Gerard brengt tot slot de ambitie van het viertal kernachtig onder woorden: "Nu hebben we het nog over het 'kralensnoer' van de bestaande en verdwenen molens langs de Dommel. We gaan ervoor zorgen dat straks door iedereen over dit gebied wordt gesproken van de 'Kinderdijk' van het watermolenlandschap."

Nederwetten, Hooydonkse Watermolen